

УКРАИНА В МОЯ ЖИТЕЙСКИ И НАУЧЕН ПЪТ

Ячко Иванов

доктор на техническите науки, професор, инженер, член на БАН,
Инженерната академия на Сърбия, Европейската академия на науката и изкуствата,
Института по механика на БАН, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 4,
1113 София, България, e-mail: yadir_1@abv.bg

UKRAINE IN MY LIFE AND SCIENTIFIC PATH

Yatchko Ivanov

Doktor of technical sciences, Professor, Engineer, Member of BAS,
Engineering academy of Serbia, European academy of sciences and arts,
Institute of mechanics – BAS, bl. 4, Acad. G. Bonchev Str., 1113, Sofia, Bulgaria,
e-mail: yadir_1@abv.bg

Днес, правейки равносметка на моя дълъг живот и път в науката, с вълнение си спомням дните и годините, които имах щастието да прекарам в Украйна, да общувам и работя с много колеги.

В далечната 1952 г. заедно с мои състуденти – първокурсници от тогавашната Държавна политехника в София, бях изпратен да продължа образованието си в бившия Съветски съюз. С голяма група рабфаковци (над 150 души – работници, започнали да следват след работа в предприятия и едногодишни обучителни курсове), няколко отличници от Политехниката и ученици, завършили средно образование с отличие, на моя рожден ден (14.09.1932 г.) се отзовах в Москва. Там, в присъствието на посланика на Народна република България Стела Благоева комисия на Министерството на висшето образование на СССР ни разпределяше в кой вуз да продължим образованието си. На събитието, очевидно поради сравнително добрия ми руски език, със Стела Благоева бе проведен и кратък разговор на френски и ми бе предложено да следвам МГИМО за дипломат – разбира се, отказах. След тридневен явяване в Комисията се уточнихме, че ще продължа да уча хидроинженерство. Мотивите ми бяха, че се подготвям за разгърналото се в България строителство на язовири. Комисията получи от мен и втори отказ – да уча в Московския инженерно-строителен институт (МИСИ), в Ленинград, Саратов, Свердловск и други руски градове. Желанието ми бе да бъда близо до първия изграден в СССР хидровъзел „Днепрогес“, за строителството на който бях чел романа на В. Катаев и бях впечатлен, че уплътнението на бетонната смес е извършвано чрез тъпчене с ботуши от работниците. След двудневен проучване бях разпределен в Инженерно-строителния институт в Днепропетровск.

С мен тръгнаха четирима души (колежката Мария Минчева, рабфаковците – Илчо Илчев и Емануил Манолов, и едно младо момче – отличник от Бургаски окръг). Ние бяхме първите чужденци в Института и ни приеха много радушно. По препоръка на Стела Благоева започнахме отново от първи курс – за да се счита 100% съветски възпитаници – хидроинженери. В Днепропетровск учих една година. Оттам имам много хубави спомени, установено хубаво приятелство с колеги украинци, посещения на Днепродзержинск, Запорожие и, разбира се, интересни екскурзии и плувания в красивия Днепър. Тук преживях и две разочарования. Първото бе заради отказа ми да живея с колегите българи, защото пожелах да живея в общежитието с колеги украинци, за да науча добре официалния тогава руски език. Второто бе в резултат на мое пътуване до Москва, с което съм нарушил правилата за пребиваване в Днепропетровск на студенти от чужбина. Поводът за това пътуване бе да участвам в манифестацията на 7 ноември, за да видя Сталин, за когото бях слушал

много пъти от баща ми и от негови приятели по времето на Втората световна война. С моя руски език си купих билет на гарата и с влак се отзовах в Москва. Преспях в студентски общежития и на 7 ноември бях на манифестацията, в колона със студенти в ред, много близо до Мавзолея на Ленин – видях Сталин и останалите членове на Политбюро на ЦК на ВКП (б). На излизане от Червения площад двама, очевидно служители на МВР, ме изведоха от колоната и след разговор и взимане на багажа от общежитието ме качиха във влака на Киевската гара. Върнах се в Днепропетровск.

Последва събрание на Българското студентско землячество с разглеждане на моето нарушение и гласуване за връщането ми в България. Гласуването не даде резултат – получи се 50% на 50% за връщане и отрицателно такова! Насрочено бе второ събрание след две седмици. То не се състоя! Мой съквартирант в общежитието бе третокурсникът Володя Шкварко – секретар на Комсомолския комитет в Института. Оказа се, че той заедно с ректора са разгледали моя случай с първия секретар на Обкома на партията. Един ден ме извикаха от лекция и с колата на ректора отидох при този секретар и обясних защо съм отишъл в Москва и че не съм знаел за установените правила. Резултат от тази среща бе моето оставане в Днепропетровск. Благодарен съм на Володя Шкварко, на ректора на Института и на секретаря на партията защото евентуалното мое връщане в България убиваше моето бъдеще на хидроинженер. По-късно (1962 г.) съдбата отново ме срещна с моя украински приятел В. Шкварко. Той бе служител в Министерството на външните работи на СССР и ми оказва съдействие за удължаване на престоя ми в Москва, за да завърша експериментите си като специалист в световноизвестния Институт по бетон и железобетон. С негово съдействие съпругата ми дойде в Москва и посетихме Ленинград. Още веднъж през 1972 г. се видяхме с него в Москва, по време на участието ми в Световния конгрес по механика. Това бе последната ни среща, защото той след това е заминал на дипломатическа работа в чужбина. Прекрасен приятел, ерудиран и човек с голямо Ч!

Втората учебна година (1952/1953) с моите четирима колеги бяхме студенти в Одеския хидротехнически институт (ОХТИ). Това преместване осъществих, защото се оказа, че Институтът в Днепропетровск е създаден две години преди нападението на хитлеристка Германия и след войната едва е започнал да се развива. Със съдействието на Стела Благоева и нейния сътрудник Иван Зурлов се преместих в ОХТИ, за който бях проучил, че има преподаватели със значителен опит и носители на Ленинска и Сталинска награда, специализирали 1935–1936 г. в САЩ и Великобритания. В Одеса отново не живеях в една стая с българи, но отношенията с колегите рабфаковци вече бяха добри и приятелски. Такива продължиха и в България. Аз отново имах щастието да живея с много добри украински приятели (Володя Кононенко и Сергей Мусин). Първият бе по-възрастен от нас – в Отечествена (Втората световна) война една година е воювал, а след това 7 години е служил в подводница във водите край Албания. По време на следването в ОХТИ имах интересни преживявания.

Най-напред ще спомена практиката си по хидрология с измервания на скоростта и наносите в река Южен Буг. Тук бяхме в компания с колеги украинци, чехи, поляци и унгарци. Разболях се от скарлатина и постъпих в Детското отделение на болницата в близкото градче. Благодарен съм на колегите, защото идваха до болницата и се интересуваха как върви оздравяването ми, а асистентката инж. Тарасенко почти всеки ден посещаваше болницата заради мен. И днес си спомням интереса на дечицата към мен, грижите на персонала, чистотата в болницата и тържественото ми изпращане при изписването.

През 1954 г. Одеса и Варна сключиха договор за побратимяване. Тогава бях включен в Организационния комитет на Одеса за посрещане на ръководители и граждани от Варна на 1 май. Това бе една изключителна по своя характер и празничност среща! С годините побратимяването имаше още много срещи и сключени смесени бракове. За съжаление, въпреки официалната покана, следващата година не можах да участвам в срещата във Варна в дните около 1 май 1955 г.

Втората ми среща през 1954 г. бе с украинци – строители на хидровъзел „Каховка“, където през лятото бях на стаж и работих почти пет месеца като пом.-технически ръководител на кофражните работи. С отлични майстори кофражисти се запознах и научих много практически неща от тях. Там разбрах, че инженерът ръководител трябва да бъде вискателен, но и приятел с работниците.

Особено бях горд, че в ОХТИ имах възможност да участвам в кръжоци, ръководени от авторитетни преподаватели. Най-напред бях в кръжока по строителни материали. С доклад от работата в кръжока участвах в Републиканския студентски семинар в Киев. Там се запознах с известния академик Пьотър А. Ребиндер от Института по физикохимия (Москва) на Съветската академия на науките. От разговорите с него узнах, че има много интересна област на науката – реология, а така също и дефинирана от него нова област – „физикохимична механика“. Участието ми в семинара и акад. П. Ребиндер, който ми даде литература, фактически определиха насоките на моята бъдеща изследователска дейност.

Като кръжочник участвах и в работата по укрепване на сградата на Операта, чрез инжектиране на циментов разтвор за изграждане на плоча под фундамента на този шедьовър на архитектурното творчество.

След четвърти курс, заедно с моите български, чешки и полски колеги отидохме на преддипломен стаж на строителството на хидровъзел „Атарбекян“ – петата електроцентрала на Севано-Разданската каскада в Армения. Там работих почти година като пом.-сменен технически ръководител на тунелите и подземната електроцентрала и се запознах със студенти от Политехниката в Рига (Латвия), с арменски инженери и работници. Работата ми там за мен бе подготовка за участието ми в строителството на Баташката водносилово каскада. Поради нейното завършване през 1957 г., не можах даработя там, но натрупаният опит ми помогна при разработката на дипломната ми работа и след това в работата ми на строителството на язовир „Тополница“ (1957–1960).

Минаха доста години и през 1984 г. отново ми се усмихна щастието да посетя обичаната от мен Украйна – като научен секретар на БАН водех делегация от научни секретари и специалисти от администрацията, която посети Академията на науките на Украйна (АН на УССР). Посещението бе за запознаване с нейния опит за планиране и отчитане на дейността на Академията, в т.ч. с дейността и връзките на Института с директор председателя на АН на УССР акад. Б. Е. Патон и други институти с практиката. Впечатлени бяхме от работата на Украинската академия на науките и на Института, ръководен от акад. Б. Е. Патон, в областта на заваряването на металите и на жива материя (човешка тъкан вместо шевове). Оттогава датират и моите връзки с колегите от Института по физико-химия и химия и водата на АН на УССР (акад. П. Овчаренко, проф. Т. З. Улберг – директор на Института, проф. И. Перцов и др.).

През същата година на Международния конгрес по химия на цимента, провеждан от РИЛЕМ в Москва, се срещнах с проф. В. А. Вознесенски, възпитаник на МИСИ, който по-късно бе избран за зав.-катедра в ОИСИ (днес Одеска държавна академия по архитектура и строителство – ОДААС). С проф. В. Вознесенски и неговата съпруга проф. Т. Ляшенко имаме дългосрочно сътрудничество и над 20 научни публикации в известни специализирани международни списания и 12 доклада на международни научни форуми по проблемите на математическата теория на планирания експеримент. Нашата монография „ЕВМ и оптимизация композитных материалов“ с автори проф. В. Вознесенски, проф. Т. Ляшенко, чл.-кор. Я. Иванов и проф. Ив. Николов (Изд-во „Будівельник“, Киев, 1989) през 1990 г. спечели второ място във Всесъюзния конкурс на съветското МВО на СССР. Със средствата от наградата през 1991 г. с проф. В. Вознесенски организирахме в Одеса Международен семинар по планиран експеримент. Това бе и моето първо посещение в ОИСИ и любимата Одеса след завършване на висшето ми образование.

С проф. В. Вознесенски и проф. Т. Ляшенко внедрихме проектирания по създадения математически модел „състав–състав–свойства“ полимербетонни плочи, произведени и използвани при облицоването на напоителни канали в Казахстан. Икономическият ефект от това внедряване бе над 400 хил. рубли. Заедно с посочените по-горе автори на монографията, разработихме и издадохме в издателство „Будівельник“ (Киев) практическо ръководство за проектиране на композитни материали с използване на модела „състав–състав–свойства“ и ръководство за упражнения по строителни материали, което се ползваше от ОИСИ и ВИСИ (София).

Благодарен съм на съдбата, защото след 2005 г. имах щастието да изградя много близки контакти и приятелства с други украински колеги. Това бе времето, когато като директор на АИ „Проф. М. Дринов“ на БАН (2005–2011 г.) започнах печатането на „Дриновски сборник“ на Харковския национален университет (ХНУ) „В. Н. Караин“. Оттогава датират

и моите връзки с проф. М. Станчев, който през 2013 г. бе избран за чуждестранен член на БАН. От тогава до май 2022 г. проф. М. Станчев бе член на редколегията на „Списание на БАН“. Като такъв той има изключителна заслуга за отпечатването в списанието на статии на българисти от Украйна, Русия и ОНД. По време на моето директорство проф. М. Станчев в съавторство с проф. Г. И. Чернявски (САЩ) публикува монография за Георги Бакалов, а през 2009 г. – първи том на тритомника „Българите в Руската империя, СССР и ОНД“.

Бях щастлив през 2010 г. да открием пред Издателството на БАН паметник на известния професор в ХНУ „В. Каразин“ М. Дринов (фиг. 1).

Фиг. 1. До паметника на Марин Дринов
пред Издателството на БАН

Идеята ми за изграждането на паметника възникна през 2009 г. при честването на 150-годишнината на БАН. Паметникът бе построен с дарения от учени, институти на БАН, община Панагюрище – родното място на проф. М. Дринов, както и от ХНУ „В. Н. Каразин“, и от Харковското градско дружество за българска култура „М. Дринов“. На откриването на паметника от Харков присъстваха: проф. В. Бакиров – ректор на ХНУ „В. Н. Каразин“, В. Ю. Саленков – председател на Харковското градско дружество за българска култура „М. Дринов“, министъра на образованието и науката на Република България проф. С. Игнатов, кметът на гр. София г-жа Й. Фандъкова, председателят на БАН акад. Ив. Юхновски и др.

Три пъти бях на посещение в Харков в състава на различни делегации от Управителния съвет на БАН. За пръв път през май 2005 г., когато заедно със заместник-председателя на БАН академик Константин Косев връчихме на колектива на ХНУ „В. Н. Каразин“ висшето отличие на БАН – Почетния плакет „М. Дринов“, за поддържането на традицията на историческата българистика. Имах възможност през 2008 г. заедно с председателя на БАН акад. Ив. Юхновски да посетя Харков и да участвам в поредните Дриновски четения, които редовно се провеждат от Дриновския център в ХНУ „В. Н. Каразин“. Оттогава датира и моето приятелство и сътрудничество с доц. д-р Сергей Страшнюк, директор на този Център. През януари 2020 г. по покана на ръководството на ХНУ „В. Н. Каразин“, заедно със зам.-председателя на БАН чл.-кор. Константин Ганев, отново посетих Харков и участвах в честването на 215-годишния юбилей на Университета (фиг. 2).

Фиг. 2. Заедно с доц. С. Страшнюк и заместник-председателя на БАН чл.-кор. К. Ганев по време на празнуването на 215-ата годишнина на Каразинския университет в аудитория „Марин Дринов“ в Историческия факултет (януари 2020 г.)

Това бяха пътувания и запомнящи се посещения на един от най-интересните украински градове, научен и образователен център на Украйна, дал на света трима Нобелови лауреати.

Тук ще спомена установеното добро приятелство и сътрудничество с колеги от Националния авиационен институт – Киев (Мария Григорак, Вадим Войцеховски, Сергей Литвиненко, Татьяна Габриелова, Димитро Бугадко). С тях се запознах по време на посещението ми в Централния и Източен международен научен и технологичен трансферен център за научни постижения на Технологичния университет в гр. Нингбо (Китай). Там участвах в организирана от Центъра голяма международна конференция. С украинските колеги в следващите години публикувахме серия от статии в „Compte Rendus del'Academy Bulgaredes Sciences“, „Engineering Sciences“ и „Economic Studies“ в областта на моделирането и управлението на мрежи за самолетни превози на стоки. В Нингбо се запознах с акад. М. Т. Картел (академик-секретар на Химическото отделение на НАН на Украйна) и водената от него група учени от НАН на Украйна. С тях имах много интересни и полезни разговори, получих и информация за работата на НАН на Украйна и нейните учени в началото на новото столетие.

С топлина споменавам и посещението на делегацията на ХНУ „В. Н. Каразин“ начело с ректора – академик Вил Бакиров, по случай празнуването на 150-годишния юбилей на Българската академия на науките през есента на 2019 г., когато получих високото отличие на ХНУ – медал „За служения Каразинському університету“ (фиг. 3). Сигурно по такъв начин ръководството на Каразинския университет оцени моите дългогодишни усилия за събиране на научна литература за Центъра по българистика и балкански изследвания „М. Дринов“ и за редовното представяне на харковските историци българисти на страниците на „Списание на БАН“.

Преди да завърша настоящия ръкопис, който възбуди у мен много вълнуващи спомени, ще отбележа, че разказаните по-горе спомени и случки са важна част от моя живот, а следването в Украйна, връзките и сътрудничеството с украинските колеги и приятели имат съществена роля в моя път в науката и в израстването ми като учен.

Фиг. 3. Медальт „За служіння
Карзінському університету“

Тук ще отбележа, че в изминалите години имах и много приятни и запомнящи се срещи с българи, учили в Харков, Одеса и Киев. Сред тях ще спомена отишлите си от нас одески колеги М. Минчева, Ив. Василев, Е. Манолов, И. Илчев, Г. Господинова, Р. Петрова; харковските колеги строителни инженери П. Курдаланов, И. Сачков, киевският докторант доц. д-р инж. П. Благоев, днепропетровските: транспортникът инж. Г. Грозев; минните инженери; проф. С. Стоев, П. Петрова, доц. Г. Генев. И днес мои добри приятели и колеги са възпитаниците на Каразинския университет, математиците проф. Й. Иванова от Института по механика и акад. С. Троянски от Института по математика и информатика на БАН.

Днес аз съпреживявам с моите украински приятели и колеги трудното време на войната на двата в миналото братски народа. Съпреживявам тревогите на гражданите на Киев, Запорожие, Днипро, обичаните Одеса и Харков, които живеят в условията на жестоки бомбардировки. Изпитвам и болка от разрушаването на стената на язовир „Каховка“, в изграждането на която имам, макар и малък, принос.

Искрено се надявам, че няма да е далеч денят, когато обичаната от мен Украйна, която възприемам като втора родина, ще заживее в мир и ще излекува раните от войната.

Накрая ще си позволя да повтора пожеланието към проф. Михаил Станчев, главния редактор на „Дриновски сборник“, което му отправих в моята статия по случай неговия 70-годишен юбилей в кн. 2/223 на „Списание на БАН“: „...да е жив и здрав, да съхрани своята бодрост на духа, творческата и интелектуалната си свобода и работоспособност, за да изпълнява своите многобройни творчески планове“.

Дата на подаване на статията в редакцията – 16.08.2023 г.